

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ
ФУНДАЦИЯ**

ТЕОРИЯ НА ВЪЗПИТАНИЕТО И ДИДАКТИКА

ИЗВЕСТНИ ТЪРНОВСКИ УЧИТЕЛИ

Венка Кутева-Цветкова

Историята на учебното дело в Търново през XIX в. преминава през три етапа на развитие. Първият обхваща края на XVIII и началото на XIX в., когато училищата са дело на родолюбиви свещеници, а килийните училища при църквите и манастирите са плод на лична инициатива. Вторият период започва от 20-те години на века, когато просветното дело е в ръцете на различни еснафи и се издържа изцяло от тях. Третият период започва след създаване на Търновската община и продължава до Освобождението, когато учебното дело в Търново се поема изцяло от гражданските институции – община, читалище “Надежда”, книжовното дружество и “Женската община”. По този начин още в края на 50-те години образованието в Търново става изцяло обществено дело, което определя и характера му – достъпно, безплатно и демократично.

Развитието на просветното дело във Велико Търново през епохата на Възраждането и след това, е свързано с имената на известни учители. С просветителските си традиции старата българска столица, привлича за учители високообразовани и известни българи.

Обект на настоящата разработка са творческите биографии на онези от тях, които учителствуват в мъжкото класно училище, въз основа на което през 1880 г. се създава Великотърновската мъжка гимназия.

Сред възрожденските учители, работили в Търново, е Никола Златарски. Известен и уважаван учител, виден общественик, един от водачите в борбата за църковна независимост, той оставя трайни следи в историята на града.

В продължение на 35 г. Н. Златарски живее и работи в Търново. През тези години той свързва името си със старопрестолния град – като учител и общественик.

Никола Златарски е роден в Златарица през 1823 г. Учи в родното си село. През 1839 г. постъпва в първото взаимно училище в Търново. По-късно заминава за Габрово, където се запознава с взаимната метода. Става учител в Търново в новопостроеното училище при църквата “Св. Никола”. Н. Златарски пръв въвежда донесените от Габрово таблици за новия начин на обучение. Заради изключително хубавия му глас търновци го наричат “мусикословеснейший” (1). През 1858 г. той е избран за секретар на Търновската градска община. По негово предложение в града е открита епархийската духовна семинария (2).

Никола Златарски застава начело на борбата за църковна независимост в града. Близко приятелство свързва с П. Р. Славейков. Автор е на няколко протеста от населението в Търновско срещу гръцкия митрополит. След заминаването на последния търновски митрополит Григорий през 1867 г. търновската митрополия се управлява от църковна община, чийто секретар е Н. Златарски (3). Той е и един от основателите на читалище “Надежда”, за секретар на което е избран по-късно (4).

Почива през 1876 г. Погребан е в двора на църквата “Св. Никола”.

През 1849 г. в Търново се поставя началото на класното обучение. Откриването на класното училище в града е свързано с името на Пеньо (Петър) Давидов. Роден е в Лясковец. Пръв негов учител е известният борец за църковна независимост Максим Райкович. Образованието си продължава в Свищов при видния възрожденец Христати Павлович, след което две години учителствува в Петропавловския манастир (5).

По съвета на отец Зотик, П. Давидов заминава за Сърбия и постъпва в Белградската гимназия, където изучава граматика, логика и риторика. След връщането си в родината е назначен за учител в Търново (6). По негова инициатива учебната програма се обогатява. Учебната година завършва с открит годишен изпит, тържествено слово, песни и стихотворения.

В Търновското класно училище преподава и Кънчо Кесаров. Сведенията за неговия живот са много оскъдни. Роден е в гр. Трявна. Завършва Белградската семинария. През 1851 г. пристига в Търново и става учител в класното училище. Той разширява курса на обучение като въвежда още един клас, наречен “подготвителен”. Учениците му се

наричат “граматици”, вероятно поради това, че като предмет граматиката е в основата на учебната програма. През 1852 г. е избран за главен учител в класното училище (7).

К. Кесаров е автор на два учебника – “Българска сметница” и “Читанка за народните училища”. С малки прекъсвания той учителствува до 1858 г. (8).

Дейността на Никола Михайловски е цяла епоха в областта на учебното дело в Търново. Роден е през 1816 г. в гр. Елена. Началното си образование получава в родния си град. Осемнадесетгодишен, по настояване на брат си – Иларион Макариополски, постъпва в Атинската гимназия. След завършването ѝ заминава за Москва, където слуша лекции по философия и филология в Московския университет. През 1848 г. завършва университета с титлата “доктор на философските науки” и известно време живее и работи в Русия (9).

В началото на 1853 г. Н. Михайловски се връща в родния си град, а на следващата година е назначен за учител в класното училище в Търново. По-късно е назначен за главен учител. След едногодишно учителстване напуска града. Връща се отново в Търново. От 1868 г. е избран за главен учител (10). Високообразован, с широка култура, запознат с редица системи на обучение, Н. Михайловски внася промени в учебното дело и в училищните програми. Организира по нов начин главното училище. Включва четири класа с определена програма за всеки клас. От този момент започва вторият период в развитието на мъжкото класно училище, предтеча на Търновската мъжка гимназия (11). Н. Михайловски поставя на първо място изучаването на старославянски и български език в съвременната му говорима форма. Възторжените му уроци в часовете по история събуждат родолюбиви чувства у учениците (12). С цялата си дейност той печели уважението и признателността на търновските граждани.

Н. Михайловски е един от водачите на търновци в борбата им за църковна независимост и известно време е техен представител в Цариград. Той пише “Вие търновци сте потомци на великите Асеновци, на Калояна, който води жестока борба с гърците; почнете и водете я и вие за език и родина. Изгъдете чужденците, дошли да ви натрапят чуждо име и чужда писменост и да ви проповядват чужди идеали” (13).

След многогодишна учителска и обществена дейност в Търново, през 1867 г. Н. Михайловски се премества в Цариград и продължава борбата срещу гръцкото духовенство (14).

Във връзка с преподавателската си дейност и нуждите на учебното дело той издава няколко учебника (15).

След Освобождението Н. Михайловски живее в София, където заема различни постове – член на Върховния касационен съд, председател на Държавния съвет, народен представител, директор на Първа мъжка гимназия, преподавател във Висшето училище, член на кодификационната комисия (16).

Един от най-крупните дейци на българската просвета е д-р Васил Берон. Роден е през 1828 г. в гр. Котел. Началното си образование завършва в родния си град. Изучава български, гръцки и турски езици. През 1839 г. заминава при вуйчо си д-р Петър Берон в гр. Крайова, за да продължи образованието си. Тук усвоява румънски и френски език. На следващата година постъпва в известното училище при Куру чешме в Цариград. Две години по-късно напуска Цариград и постъпва в Ришельовския лицей в Одеса (17). През 1846 г., по настояване на родителите си, се връща в Котел и заминава с баща си за Цариград, за да усвои търговския занаят. След като разбира, че тази професия не е за него, той отново отива при П. Берон в Крайова. Двамата заминават за Мюнхен, където В. Берон се записва медицина. През 1852 г. завършва висшето си образование с титлата “доктор на медицинските науки”. Една година работи в болницата във Виена, а през 1853 г. се установява в Букурещ. По време на Кримската война работи безплатно като лекар в руската военна болница (18).

През 1855 г. младият лекар е поканен да се установи в Търново. Берон харесва много града и на следващата година се премества в старата столица. “На това се съгласих, пише той, водим от предназначенията си още отдавна цел: да се върна в България и да действам за просвещението и образованието на милото си отечество...” (19). Тук той проучва традициите, обичаите, преданията и песните на този край, интересува се от миналото и сегашното състояние на учебното дело в Търново и околните селища (20).

През 1864 г. В. Берон е назначен за директор на Болградската гимназия. В продължение на 4 години и председател на църковната община и главен възпитател на мъжките и девически училища в града (21). През 1872 г. се връща в Търново и отново поема ръководството на училищното настоятелство. Избран е и за председател на църковната община. Същевременно работи върху съставянето на няколко учебника. Продължава и разкопките на хълма Трапезица (22).

Закрито по време на Освободителната война, на 1 август 1878 г. Главното мъжко училище отново отваря вратите си. За председател на училищното настоятелство е избран В. Берон. Той поддържа връзки с ефорията в Букурещ и с негово съдействие на 20 септември 1880 г. е учредена мъжка гимназия “Св. Кирил”. За неин директор е назначен д-р В. Берон. Избран е и за народен представител.

Известен педагог и общественик, д-р В. Берон е горещ привърженик на идеята за издирване, опазване и съхраняване на историческите ценности в старопрестолния град. През 1879 г. взема участие в учредяването на първото археологическо дружество. Избран е за председател на настоятелството на дружеството. По същото време под негово ръководство членовете на дружеството провеждат разкопки в църквата “Св. 40 мъченици” и на Патриаршията (23). В неговия дом се съхраняват материалите, открити по време на тези разкопки. Но избухналият на 18 май 1901 г. пожар унищожавя заедно с дома събраните археологически материали, ръкописи, богатата му библиотека (24).

В. Берон е автор на учебници по естествена история, логика и география, на българо-френски буквар, българо-френска и българо-немска граматика, на медицински книги. Негови статии излизат в периодичния печат.

В. Берон почива през септември 1909 г. в София.

Един от най-ерудитаните преподаватели в търновското класно училище е Атанас Гранитски. Роден е в Котел през 1825 г., където получава началното си образование, а после учи в Цариград. Владее 10 езика, между които гръцки, турски, арабски, френски, италиански, немски (25).

През 1859 г. А. Гранитски се връща в родината и учителствува в Шумен (26). На следващата година е назначен в Ловеч, след което пристига в Търново. Тук става преподавател по турски език в главното училище “Св. Кирил”, където учителствува до 1870 г. Негови колеги са Н. Михайловски и Т. Шишков (27). Автор е на буквар, на учебници по френски и руски език, на житие на Кирил и Методий.

Един от големите радетели за българска просвета и култура е Тодор Шишков. Роден е на 27 май 1833 г. в Търново. Отначало учи в частното взаимно училище в Габровския хан, а след това в класното при църквата “Св. Никола”. Според други сведения посещава местното гръцко училище (28). През 1861 г. като стипендиант на д-р П. Берон заминава за Париж и 4 години учи в Сорбоната и във френски колеж. През 1866 г. слуша лекции по славянска филология в Прага. На следва-

щата година се връща в България (29). От 1869 до 1871 г. е главен учител в Търново (30). Преподава български, френски, математика, география, физика. За първи път той въвежда в учебната програма предметите пеене и рисуване. Ст. Стамболов споделя, че с познанията си по френски, получени в часовете при Т. Шишков, той се справял успешно по време на срещите си с чуждите дипломати (31). Въвежда нови моменти, заимствани от обучението си във френските училища. В края на учебната 1869/70 г. е устроено тържество с водосвет, речи и музикална програма, а успешно завършилите ученици са наградени с книги (32). През 1870 г. Т. Шишков е избран за председател на настоятелството на читалище “Надежда (33). На следващата година той заминава за Цариград. През 1874 г. се връща в Търново и отново е избран за главен учител в класното училище (33).

Неговата книжовна дейност е свързана с издаването на учебници по история, е аритметика, граматика и словесност. Автор е на няколко литературни произведения, между които комедията “Глезен Мирчо”, както и на преводи на книги от чужди автори.

След Кримската война класното училище се разраства. Търновката община назначава нови учители – Димитър Антонов, Никола Василев, П. Р. Славейков (34). През 1858 г. П. Р. Славейков приема поканата на търновци и от Трявна се премества в Търново. Тук той остава до средата на 1860 г. В старата столица Славейков продължава борбата срещу гръцкото духовенство разгоряла се с нови сили след Кримската война. По това време той започва да издава и своите “Смешни календари”. Оттук Славейков продължава и борбата срещу тревненските чорбаджии (35).

Историята на учебното дело в Търново е свързана и с името на Коста Коев. Той е роден в Лясковец през 1846 г. Началното си образование получава в лясковското училище. През 1865 г. учителствува в Лясковец, а на следващата година е назначен в едно от търновските училища (36). Около 1870 г. се връща в родния си град и превръща училището в Кондъовската махала в класно. К. Коев сътрудничи с дописки на периодичния печат, посветени на учебното дело. Основател е на читалището в Лясковец (37).

Заминава за Загреб, където завършва педагогическо училище. По-късно слуша лекции в Пражкия университет. След завръщането си в родината е назначен за учител в Търновското класно училище (38).

След Освобождението К. Коев заема различни административни длъжности.

Учител в Търновското класно мъжко училище е и видният революционер и обществен деец Михаил Сарафов. Роден е през 1854 г. в Търново. Отначало учи във взаимното, а след това завършва III клас на класното училище. През 1871 г. заминава за Загреб, за да продължи образованието си (39). През 1875 г. се връща в родния си град и става учител в класното училище. Включва се активно в революционните борби. Избран е за секретар на революционния комитет в Търново. Участва в подготовката на Априлското въстание, 1876 г. След провала на революционния комитет в Г. Оряховица М. Сарафов успява да избяга в Загреб, където постъпва като асистент в Загребския университет (40).

След Освобождението със стипендия М. Сарафов слуша лекции по физика, математика и политехника в Мюнхенския университет. В същото време посещава и лекциите по философия (41). През 1880 г. се връща в България и се включва активно в обществения и културния живот на страната. Избран е за министър на просветата, на финансите, на вътрешните работи, бил е директор на българската гимназия “Св. Кирил и Методий” в Солун; дипломатически представител във Виена и Цариград. Избран е и за народен представител (42).

В Търново живее и работи уважаваният учител и виден писател и поет Цани Гинчев. Роден е през 1832 г. в гр. Лясковец. Отначало учи в манастирския метох, където учители са му ученици на Максим Райкович. След завършване на килийното училище пристига в Търново и учи при Н. Златарски (43).

През 1860 г. Ц. Гинчев се записва слушател в Киевския университет, където в продължение на две години посещава курс по естествени науки. По време на учителствуването си в колонията Караагач (Бесарабия – 1862 – 1869 г.) той събира народни умотворения, които през 1868 г. отпечатва. Връща в България и става учител в Русе (44). От този момент започва и литературната му дейност. След тригодишно учителствуване в Русе, през 1872 г. Ц. Гинчев е назначен в Габровската гимназия. Тук преподава естествена история, химия, черковно-славянски език. Взема участие в подготовката на Априлското въстание. След потушаването му заедно с всички учители от гимназията е арестуван и отведен в Търновския затвор. Освободен по-късно, той постъпва като учител в търновското мъжко училище и преподава в четирите му класа (45).

След Освобождението временно минава на административна длъжност и като член, а по-късно и председател на Търновския окръжен съвет през 1829 г. е избран за депутат в Учредителното събрание. От 1880 г. Ц. Гинчев отново се връща към учителската професия. През 1886 г. става учител в Търновската девическа гимназия, където преподава български език, литература и естествена история. През 1893 г. по собствено желание се оттегля от учителското поприще (46).

Прави впечатление, че почти всички учители по това време имат високо образование и развиват широка обществена дейност. Голяма част от тях са родени в Търново или района. Редица проучвания сочат, че във В. Търново и околността му са родени 105 класни учители.

Учителите, работили във Велико Търново през този период се отличават със солидна за времето си професионална подготовка. Голяма част от тях завършват образованието си в чужбина. Попадайки под културното влияние на други европейски народи, завръщайки се в родината, те са носители на нови идеи и богата култура (47). Тяхната дейност е свързана с духовното израстване на българския народ. Носители на демократични и национално-патриотични идеи, те имат огромен принос за оформяне на националното съзнание. Техни ученици са много революционери, посветили живота си на освобождението на Отечеството. Сред възпитаниците им са държавници, учители, дипломати и обществени дейци в следосвобожденска България.

Като се знае, че голяма част от учителите са възпитаници на средни и висши училища в Западна Европа и Русия, се предполага, че те творчески прилагат европейския опит в областта на образованието.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Основатели, почетни и благодетелни членове на читалище „Надежда”, в. „Надежда”, г. II, № 7, 1 юли 1943, с. 1.
2. Юбилейна книга на Великотърновската народна мъжка гимназия „Св. Кирил”. В. Търново, 1933, с. 37.
3. Юбилейна книга на Великотърновската народна мъжка гимназия „Св. Кирил”. В. Търново, 1933, с. 37.
4. *Кулелиев, Й.* Търновската градска община преди 70 години. Общ и н с к и в е с т н и к „В.Търново”, г. XVI, № 19, 22 септември 1939, с. 145.
5. Основатели, почетни и благодетелни..., цит. съч., с. 2.
6. Юбилейна книга..., с. 37.

6. Юбилейна книга..., с. 37.
7. *Димитров, П.* Кратки сведения за живота на Великотърновската народна мъжка гимназия „Св. Кирил“, ЮБИЛЕЙНА КНИГА, цит. съч., 31.
8. Българска възрожденска книжнина. Т. I. С., 1957, с. 207.
9. *Димитров, П.* Цит. съч., с. 32.
10. Наши бележити съграждани. Цит. съч., с. 27.
11. *Димитров, П.* Цит. съч., с. 31.
12. П а к т а м, с. 32.
13. Наши бележити съграждани. Цит. съч., с. 27.
14. П а к т а м, с. 27.
15. *Димитров, П.* Цит. съч., с. 32.
16. П а к т а м, с. 28.
17. Юбилейна книга..., с. 39.
18. *Дойчев, Г.* Едно интересно писмо. – О б щ и н с к и в-к „Велико Търново“ г. VII, бр. 7, 23 май 1930, с. 49.
19. П а к т а м, с. 50.
20. *Андреев, А.* Васил Берон. С., 1970, с. 32.
21. П а к т а м, с. 41–45.
22. Андреев, А. Цит. съч., с. 46.
23. *Алексиев, Й.* Още за историята на археологическото дружество във Велико Търново. Из в е с т и я на ОИМ–В. Търново. Варна, 1972, с. 5–9.
24. Юбилейна книга..., с. 12.
25. Българска възрожденска книжнина. Т. I. С., 1957, с. 63.
26. *Кулелиев, Й. Елена А. П. Гранитска.* О б щ. в. „В. Търново“ г. XIV, бр. 21, 4 септември 1937, с. 168.
27. *Лазаров, Н.* Моите спомени от Велико Търново. – О б щ. в-к „Велико Търново“ г. XIV, № 21, 4 септември 1937, с. 168.
28. Юбилейна книга..., с. 39.
29. Българска възрожденска книжнина. Т. I, с. 377.
30. Юбилейна книга..., с. 39.
31. *Янков, д-р Т.* Цит. съч., с. 150.
32. П а к т а м, с. 150.
33. Юбилейна книга..., с. 39.
34. *Доросиев, Л. Ив.* Материали за изучаване на учебното дело в България, кн. I, С., 195 с.
35. *Славейкова, Св. П. Р. Славейков, С.,* 1959, с. 71–73.
36. Българска възрожденска книжнина. Т. I, с. 215.
37. П а к т а м, с. 304.
38. П а к т а м, с. 305.
39. Сб. Априлци от Първи революционен окръг. В. Търново, 1976, с. 26.
40. П а к т а м, с. 26.

41. Сб. АПРИЛЦИ..., с. 26.
42. П а к т а м. с. 26.
43. *Кулелиев, Й.* Цани Гинчев и Велико Търново. – О б щ и н с к и в. “Велико Търново” г. IX, № 1, 1 юни 1932, с. 4.
44. Българска възрожденска книжнина. Т. I, с. 59.
45. Българска възрожденска книжнина. Т. I, с. 59.
46. *Минев. Д.* Град Лясковец – минало, сегашно състояние и дейци. Варна 1944, с. 284.
47. *Генчев, Н.* Българското Възраждане. С., 1978, с. 101.

ИЗВЕСТНИ ТЪРНОВСКИ УЧИТЕЛИ

ВЕНКА КУТЕВА-ЦВЕТКОВА

Резюме

Авторката проследява основните етапи в развитието на учебното дело във В. Търново. Спира се на класното мъжко училище в града.

Представена е дейността на известни търновски общественици и учители като Н. Златарски, Н. Михайловски, д-р В. Берон, Т. Шишков, Цани Гинчев и др.

На фона на педагогическата дейност на посочените възрожденци се очертава картината на просветното дело в гр. Търново през XIX в.

Ключови думи: образование, обучение, учител

PROMINENT TEACHERS OF THE CITY OF TARNOVO

VENKA KUTEVA-TSVETKOVA

Summary

The author presents schooling development key stages in the city of Veliko Tarnovo. Special focus is placed on the city boys' school.

Activities of well known public figures and teachers in Tarnovo like N. Zlatarski, N. Mihaylovski, d-r P. Beron, T. Shishkov, Tsani Ginchev, etc. are noted.

XIXth century educational enlightenment picture in the city of Veliko Tarnovo is highlighted in the context of pedagogical activities of the designated writers of the Bulgarian national revival.

Keywords: education, training, teacher